

УДК 17.022.1

М.Г. Тофтул,

кандидат філософських наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

КАТЕГОРІЇ ДОБРА І ЗЛА

У статті аналізуються феномени добра і зла як такі, інтерпретація природи і сутності яких істотно впливає на розуміння етичної концепції загалом. Прослідкувавши суперечливий історичний процес становлення категорій добра і зла, автор пропонує своє визначення категорії добра. Добро, на думку автора, є абсолютною вселюдською цінністю, причетність до якої наповнює життя людини сенсом; найвище благо, ціль цілей, головна мета людського життя.

"Добро" є одним з найзагальніших понять моралі й категорією етики. Розуміння, спосіб тлумачення, аргументації природи й сутності добра і зла істотно впливають на визначення інших категорій етики і на всю етичну концепцію, оскільки ці категорії основні, фундаментальні. У них найповніше виявляється специфіка моралі, бо саме за допомогою категорій "добро" і "зло" виділяється, окреслюється моральний феномен, тобто моральний аспект діяльності, людської свідомості, поведінки, взаємин людей, їх ставлення до природи.

Зміст категорії "добро" іноді ототожнюють із сутністю моралі взагалі, хоча більшість учених розглядає добро як морально-позитивне начало, зло – як морально-негативне, а саму етику – як учення про добро і зло.

Людині постійно доводиться вдаватися до категорій "добро" і "зло", оскільки без співвіднесення з ними джерелом і критеріям моральних вимог не може бути ні її свідомість, ні громадська думка. За словами В. Соловйова, щоб спромогтися на здійснення добра, необхідно знати, чим воно є насправді. В іншому разі будь-які намагання зробити це будуть лише механічною дією. В історії людства відомо немало подій і фактів, коли хибні уявлення про добро і зло призводили до трагічних наслідків (хрестові походи, інквізиція, кривава революція в Росії у 1917 році, фашизм), тому з'ясування природи та сутності добра і зла є надзвичайно важливою і відповідальною справою. Висвітлення цієї проблеми і є метою статті.

Проблема визначення категорій добра і зла належить до "вічних". Про труднощі їх визначення свідчать уже вчення софістів і скептиків, які, правда, більше спекулювали на цих труднощах, ніж прагнули їх перебороти. Так, софісти, акцентуючи увагу на мінливості, відносності та суб'єктивності уявлень про добро і зло, ігнорували в них моменти тривкого, абсолютного, вселюдського, об'єктивного. Внаслідок такого підходу вони довели релятивізм до скептицизму (невіра в істинність чого-небудь) і навіть морального нігілізму, заперечення загальноновизнаних моральних цінностей [1: 16-18]. На думку ж скептиків, будь-яка теза і антитеза нічим не поступаються одна одній, тому необхідно утримуватися від категоричних суджень, зокрема і морального характеру [2: 527]. Навіть коли б удалося досягти істини, то це, на думку скептиків, не тільки не наблизило б людей до щастя, а навіть віддалило. Адже істина є чимось загальним, що виходить за межі індивіда і загрожує його підкорити. Ті ж, хто не має судження про те, що є добрим, а що поганим, не уникає його і не гониться за ним, залишаючись незворушним. А це основне в житті – вважали скептики.

Тасмницю природи і сутності добра часто намагалися розкрити за допомогою категорії щастя. Добро ототожнювали зі щастям, вважали істотним моментом у структурі щастя або тим, що сприяє досягненню щастя.

Добро тлумачили і як людяність, що реалізується у відповідних вчинках людей, виявляється в їх високих моральних якостях – чеснотах (доброчесностях).

Поняття добра є результатом осмислення багатьох моральних проблем, насамперед проблем співвідношення інтересів соціальних спільнот і окремої особи, справедливості, можливостей самовдосконалення людини як особистості, усунення причин, які принижують гідність людини, обмежують можливість її самореалізації.

Історично перші уявлення про добро збігалися з уявленнями про благо, прагматичними цінностями. Давав про себе знати синкретичний характер способу буття первісних людей та їх свідомості. Тенденція ототожнення добра з благом зберігається впродовж усієї історії людства. Про це свідчать хоча б такі сучасні вирази: "Нажити добра"; "Розтринькати добро, нажите батьками" і подібні. Разом з тим феномен добра поступово виокремлювався зі сфери блага, хоча мислителі при цьому керувалися різними принципами. Так, Платон вважав моральні чесноти "більшими благами". Творець етики Арістотель визначив і класифікував чесноти, доброчесності.

Стоїки поділяли все існуюче на благо (добро), зло і байдуже, яке вони називали ідіафорою [3: 494], а доброчесність розуміли насамперед як знання добра і зла. Доброчесна людина, на їх думку, діє у повній відповідності з природними законами, логосом, добровільно підкоряючись долі (згадаймо знайому нам догму – "свобода – це пізнана необхідність") і водночас будучи переконаною в повній

своїй автономності. У кінцевому підсумку добро тлумачили як добродієність, що виявляється у стані апатії, безпритрастності, байдужості, атараксії.

У релігійних концепціях природи і сутності моралі, зокрема у християнських, добро протиставляється цінностям прагматичним, цінностям повсякденного життя і тлумачиться як втілення божественної волі, адекватність волевияву людини системі відповідних релігійних догматів.

З розвитком етики сформувалися численні точки зору на проблему сутності добра і зла. Найчастіше їх поділяли на дві групи – моральний абсолютизм і моральний релятивізм.

Абсолютистські концепції добра і зла. Їх представники онтологізують (надають статусу буття) добро і тлумачать зло як щось негативне, що протистоїть буттю, спотворює його. Добро і зло протиставляють, стверджуючи, ніби добро за будь-яких умов не може переходити у зло, і навпаки. Категорії "добро" і "зло" розглядають як незмінні, абсолютно істинні, вони не піддаються сумніву. При цьому не враховують, що їх авторами були окремі люди (філософи, апостоли, пророки), які мали специфічні, іноді гранично полярні, несумісні погляди, переконання, світогляди.

Подібні уявлення побутували ще у міфології Давнього світу, божества якої чітко поділяли на добрі і злі. Наприклад, згідно із зороастризмом (релігія Давньої Персії) вся світова історія становить собою боротьбу доброго бога, бога-творця, абсолютного добра Ахурамазди (Ормузда) і злого бога, бога-руйнівника, абсолютного зла Ангро-Манью (Арімана). Усі добрі справи приписувались Ахурамазді, а все зло (смерть, злі чаклуни, хижі звірі, зима тощо) – Ангро-Маньї.

Згідно з абсолютистською етичною концепцією добро часто ототожнювали з духовним началом (у Платона – з освіченою душею), а зло – з матеріальним, тілесним. Душа, мовляв, має божественне джерело, а тіло обтяжує душу різноманітними нищими пристрастями. Тіло як матеріальне, речовинне має потяг до подібного собі – до матеріальних предметів (багатства, їжі, напоїв тощо), а душа – до нематеріальних явищ (ідей, істини). Пізнання розглядають при цьому як шлях до чеснот і протиставляють наживі й насолоді, хибному, порочному шляху (послідовним втіленням такого погляду на природу добра і зла є *аскетизм* – зречення радощів життя, відлюдництво, умертвіння плоті задля досягнення моральної досконалості). Насправді між душевними і тілесними спонукками немає непримиримого антагонізму, оскільки тілесні спонукки регулюються свідомістю людини, принаймні піддаються регулюванню.

Антична етика вбачала перевагу душі над тілом в її здатності до пізнання. Наслідком цього було ототожнення добра зі знанням, а зла – з незнанням, хибністю, неумцвом. Давньогрецький філософ Сократ, наприклад, розумів добро і зло як результат діяльності людини. Дотримуючись принципу єдності добра і знання, він вважав, що люди чинять зло під викликом їх пороків – неумцтва, безрозсудності, нечесливості, боягузтва тощо. Головною добродієністю, за Сократом, є мудрість, а головним моральним недоліком – неумцтво, невігластво. Мудрість і зло несумісні. Проте моральність людини не детермінується знанням, рівнем освіти, а залежить і від ступеня її залученості до системи соціальних зв'язків, змісту цих зв'язків, засвоєння нею вселюдської культури. Це засвоєння не вичерпується знанням сутності речей, "воно походить численними артеріями емоційних зв'язків, кристалізуючись у несвідомих схильностях і створюючи цілісний ансамбль світогляду. Ці емоційні і несвідомі механізми важливі нітрохи не менше, ніж філософські поняття, оскільки без них моральне життя згасає навіть при розвинутому інтелекті й неослабному пізнавальному інтересі", тому недооцінка, а ще більшою мірою ігнорування емоційного аспекту моралі є істотним недоліком раціоналістичних концепцій.

Основним недоліком абсолютистських концепцій є канонізація і догматизація існуючої моралі, що нерідко призводить до *ригоризму* (непохитного втілення якогось принципу в життя), а іноді й фанатизму, аскетизму, ханжества й фарисейства, тобто удаваної набожності та добродієності – лицемірства. Проте відмова від визнання абсолютного моменту в моралі й добрі породжує ще гірші наслідки. Йдеться про етичний релятивізм (відносність).

Релятивістські концепції добра і зла. У цій системі поглядів поняттям моралі надається умовне, відносне значення, що призводить до суб'єктивізму в тлумаченні моральних понять і суджень, до заперечення в них об'єктивного змісту, нерідко – до нігілізму (лат. nihil – ніщо, нічого) та імморалізму (лат. im... – префікс, що означає заперечення і moralis – моральний) уселюдських моральних цінностей.

Релятивісти бачать лише те, що моральні поняття й уявлення різних народів, соціальних груп, людей, перебуваючи у зв'язку з їх потребами, інтересами, переконаннями і уподобаннями, мають суттєві відмінності, а також залежать від часу, місця, конкретних життєвих ситуацій. Звертаючись до фактів, що засвідчували протилежність моральних уявлень у різних народів, на відносності добра і зла наполягали софісти (Протагор, Горгій, Гіппій та ін.). Подібним було ставлення до моральних, і не тільки моральних, уявлень скептиків (Піррон, Енесідем, Секст Емпірик), що з особливою переконливістю виявилось в аргументах проти можливості точного знання. Скептики, наприклад, вважали, що існує стільки рівноцінних моральних суджень, скільки є народів і осіб. Вони

рекомендували утримуватися від суджень, підкорятися звичаям і законам своєї країни. Оскільки зла, на їх думку, не існує, потрібно просто остерігатися того, що вважають злом, і зберігати завдяки цьому душевну незворушливість.

У Новий час ідеї етичного релятивізму розвивали англійські філософи Томас Гоббс і Бернард Мандевіль. Гоббс був прибічником конвенціоналізму (лат. *convention* – угода, договір). Виходячи з положення англійського філософа Френсіса Бекона щодо "вродженого егоїзму" людини, він писав про необхідність обмеження його на основі природного закону самозбереження. Забезпечити це, тобто припинити "війну всіх проти всіх", здатна держава, яка виникає на договірних засадах (внаслідок суспільного договору, покликаною дати можливість кожному користуватися його власністю). Наслідком морального конвенціоналізму, як правило, теж є релятивізм.

У ХХ ст. релятивістського принципу дотримувалися неопозитивісти, зокрема емотивісти (в Англії – Альфред-Джудс Айер і Бертран Рассел, у США – Рудольф Карнап, Ханс Рейхенбах та ін., які стверджували, ніби моральні судження не піддаються верифікації, тобто їх не можна перевірити з допомогою досвіду. Вони не істинні і не хибні. Значення їх суто емотивне, тобто ці судження виражають лише емоції того, хто говорить, і є наказом для того, хто слухає. Ці судження не можна ні обґрунтувати, ні спростувати, вони цілком довільні й виражають лише схильності і бажання тих, хто їх висловлює. Проголошуючи принцип безумовної терпимості у сфері моралі, емотивісти не змогли запропонувати засобів захисту добра і боротьби зі злом, тобто зігнорували основне завдання будь-якої етичної концепції.

Позитивним у релятивізмі є визнання моменту відносного в кожній існуючій моралі, а також у тому, що вважається добром за будь-якої історичної епохи. Без критичного ставлення до існуючої моралі, що можливо тільки за умови визнання її мінливості, відносності, вона була б приреченою на застій, виродження, оскільки не відповідала б потребам суспільства, яке постійно змінюється. Тому цілком закономірно ще софісти прагнули розвінчати абсолютні моральні установки античного суспільства, узаконені віковими традиціями минулого; скептики відобразили ідейну, зокрема і моральну, кризу рабовласницького суспільства; праці Т. Гоббса сприяли ослабленню феодальної моралі, яка вичерпала себе; емотивісти привернули увагу вчених до проблеми істинності моральних суджень і можливості створення наукової етики.

Основна помилка релятивізму полягає в нездатності чи небажанні виявити абсолютне вселюдське в моралі (властиве всім історичним епохам у різних народів), її загальні тенденції розвитку.

У Новий час, коли корисність, прагматичні цінності стали домінуючими, добро знову дуже часто стали ототожнювати з благом. На думку Б. Спінози, людина керується не моральним законом добра, а прагне до самозбереження і власної вигоди [4: 363]. Ідеї утилітаризму і відвертого егоїзму проповідували Т. Гоббс і П. Гольбах. Е. Бентам ототожнював добро з користю, яка, на його думку, є єдиною ціллю і нормою поведінки людини, основою людського щастя [5: 587]. Заслугою І. Канта є спроба з'ясування специфіки моралі. На відміну від інших теоретиків моралі, на думку яких категорія добра і блага логічно передують поняттю належного і визначають його (належне), І. Кант вважав "обов'язок" найфундаментальнішим поняттям етики, завдяки якому з'ясовують зміст поняття добра: добро – це те, що відповідає належному. Прагнучи виявити специфіку морального феномена, І. Кант оголосив мораль тим, що перебуває поза будь-якою доцільністю і не служить ніяким практичним потребам та інтересам людей. Людина має виконувати свій обов'язок заради самого цього обов'язку. Згідно з "категоричним імперативом" І. Канта, людина має діяти тільки у відповідності з такою максимою, керуючись якою вона в той же час могла побажати, щоб ця максима стала всезагальним законом. Гегель вважав категорію добра одним із загальних визначень абсолютного Духа. Прагнучи обґрунтувати класовий характер моралі, марксизм ігнорував чи щонайменше недооцінював її загальнолюдський характер, що виявляється зокрема в тлумаченні категорії добра. Так, на думку Ф. Енгельса, уявлення про добро і зло так сильно змінювалися від народу до народу, від століття до століття, що часто суперечили одне одному.

Нищівній критиці піддав традиційну етику англійський філософ Джордж Едвард Мур, назвавши всі попередні етичні концепції натуралістичними й помилковими, оскільки їм властиве "змішування понять" [6: 71]. Добро, за його словами, ототожнюють з іншими властивостями речей і явищ. Значення слів, якими позначають ці властивості, підганяється під зміст терміна "добро", і це помилково видається за автентичне визначення. Насправді ж, мовляв, усе тут зводиться до переліку або предметів і явищ, котрі, як правило, називають добром, або властивостей, на підставі яких предмети і явища включають до сфери добра. Проте ні таких предметів, ні їх властивостей чітко окреслити неможливо. Аргументуючи цю думку, Дж. Мур міркує таким чином: зазвичай, коли філософи аналізують зміст поняття добра, вони називають щось добром і, характеризуючи так річ або явище, ніби в такий спосіб визначають поняття "добро". Ця критика мала певний сенс при аналізі окремих етичних учень, зокрема утилітаризму, проте загалом вона є логічно невмотивованою.

Парадоксально, що навіть деякі сучасні етики, прагнучи довести, ніби поняття "добро" визначити неможливо чи принаймні нелегко, вдаються до логічно хибних аргументів Дж. Мура.

Сучасні етики теж не дають однозначного тлумачення добра і зла, пояснюючи це такими особливостями:

1. *Поняття "добро", яке охоплює всі позитивні моральні явища, якщо і буде визначеним, то виявиться беззмістовною абстракцією.* Однак жодна наука не може обійтися без гранично загальних для неї понять. Зрозуміло, що вони гранично абстрактні, бідні за змістом, тобто в них мислиться мінімальна кількість ознак (згідно із законом зворотного відношення змісту і обсягу понять: чим ширший обсяг поняття, тим бідніший його зміст, і навпаки). Проте саме завдяки абстрактності гранично загальних понять (категорій) вони набувають здатності охопити будь-яку, навіть нескінченну множину предметів і явищ. Це стосується і поняття "добро". До речі, поняття "цінність", "благо" є загальнішими і, відповідно, абстрактнішими, проте ніхто не називає їх беззмістовними абстракціями.

2. *Добро, як правило, виконує в моральному судженні роль предиката (логічного присудка), і спроби поміняти місцями суб'єкт і предикат закінчується невдачею. А щоб визначити будь-яке поняття, треба поставити його на місце суб'єкта.* Однак це надумана проблема, оскільки жодна наука не вдається до таких визначень хоча б тому, що це породжує помилку "зачароване коло". Розкриваючи зміст поняття "добро", треба вдатися або до визначення через найближчий рід і видову відмінність, або до філософського визначення. Родовим щодо нього є поняття "благо", "цінність", "належне". Зосередившись на відповідному родовому понятті (наприклад, "цінність"), необхідно вказати й на видову відмінність. У цьому разі – на те, чим добро відрізняється від інших цінностей: "Добро – це найвища, абсолютна вселюдська цінність". Вдаючись до філософського визначення, поняття "добро" зіставляють із протилежним йому поняттям – "зло", що дає змогу з'ясувати деякі їх суттєві ознаки і сутність моралі загалом.

3. *Безмежна багатоманітність виявів добра, невичерпна застосовуваність поняття "добро".* Проте це не є винятком. Наука завжди має справу з багатоманітністю досліджуваних явищ, яку прагне спершу звести до "одноманітності" шляхом виявлення в них спільних істотних властивостей. Унаслідок цього утворюють відповідне поняття (наприклад, у понятті "людина" мисляться лише ознаки, характерні для людей усіх епох і народів). Наступним кроком пізнання є виявлення відмінностей, модифікацій "одноманітного", чого досягають за допомогою логічної операції поділу, зокрема класифікації. Це стосується й понять "добро" і "зло". Спершу в усіх його виявах виокремлюють спільні властивості, що й фіксується у визначенні добра. Потім шукають його модифікації, різновиди, вияви, що сприяє конкретизації поняття "добро".

Щодо "невичерпної застосовуваності" поняття "добро", то наука уникає двозначності чи багатозначності. З цією метою за кожним терміном закріплюється тільки одне наукове поняття з чітко визначеним змістом і окресленим обсягом. Так, терміном "добро" в етиці позначають лише навмисні вільні дії людини, тобто вчинки. Природні і будь-які стихійні події і явища, що мають позитивні, добрі наслідки для людини, перебувають поза сферою добра в його моральному й етичному значеннях. Хоча їх можна розглядати як вияви блага. Терміном "добро" позначають як ті цінності, що задовольняють локальні потреби людини (насамперед практично-утилітарні), так і абсолютні вселюдські цінності. Йдеться про позаморальний і моральний смисли добра. До того ж під терміном "добро" розуміють не просто вільні вчинки, а лише свідомо зіставлені з гуманістичним ідеалом дії. Різновиди, вияви добра позначають відповідними термінами. Наприклад, позитивні моральні якості людини, які виявляються в її здатності й готовності робити добро, називають добротностями, або чеснотами.

4. *Люди, мовляв, різняться між собою, тому загальне добро не може бути однаковим для всіх (це це стверджували софісти і скептики).* Певна річ, люди по-різному розуміють добро, та головне, що для кожної людини воно є (має бути) саме добром. В іншому разі вона буде нездатною адекватно орієнтуватись у сфері моральних цінностей.

5. *Добро "...різноманітне у своїх практичних проявах, але єдине як поняття (можна сказати: допомагати слабкому є добро, проте не навпаки: добро – це допомагати слабкому)"* [6: 283]. Але ж єдність наукового поняття завжди має об'єктивну основу: наявність спільних ознак у мислимій в ньому множині предметів чи явищ. До того ж будь-яке родове поняття (не тільки "добро") не можна визначити з допомогою видового.

6. *Відсутність достатніх підстав, щоб вважати добро або об'єктивною властивістю буття, або суб'єктивним станом психіки людини, оскільки неможливо встановити, де воно існує, локалізується, де його шукати – у предметах і явищах об'єктивного світу чи в душі. На цій основі виникають сумніви, чи існує воно саме по собі, безвідносно до зла, взагалі.*

Цю точку зору теж можна спростувати. Відомо, що питання про природу добра і зла перебуває в нерозривному зв'язку з проблемою природи і сутності моралі. Якщо добро вважати продуктом

суб'єктивної точки зору (індивідуальної, групової), то можна зробити висновок, що мораль є фікцією (лат. *fictio* – вигадка), яка не має об'єктивного змісту і значення.

Певною мірою резонно добро відносити до сфери ідей, оскільки уявлення про нього формується громадською думкою, в якій воно набуває ідеальної (нематеріальної) форми буття; протиставляється суцього, практичній діяльності й безпосередній доцільності; перебуває у зв'язку з ідеалом; є незавершеним, відкритим. До того ж добро як ідея не є суто раціональним утворенням. Не вважають його і суб'єктивним станом людини, бо його об'єктивною основою є потреба людини в інших людях, у взаємному спілкуванні й узгодженні своїх дій, у дбайливому ставленні до природи. Звичайно, якби добро існувало лише в ідеальній формі (у формі ідеї), то воно нагадувало б міраж. Ідея добра постійно об'єктивується, опредметнюється в діяльності й поведінці людей, набуваючи матеріальних форм буття. Тобто добро не вичерпується ідеєю.

Добро слід розглядати як процес, якому властиві такі стадії розвитку: ідея добра (добро в собі); добро як стан самосвідомості людини; добро як спосіб буття людини (високоморальна діяльність і поведінка та відповідні моральні якості особистості, тобто добротесність); матеріальна і духовна культура людства, в якій акумулюється і нагромаджується потенціал добра (власне культура, культура у вузькому розумінні, оскільки до культури в її найзагальнішому розумінні належить усе створене людством, тобто неприродне, зокрема й те, що називають дикістю, варварством, безкультур'ям, злом).

Оскільки мораль всепроникна, добро не є чітко окресленим у просторі і часі. Проте його можна виявити. Добро як ідею можна пізнати завдяки громадській думці. Однак тільки за умови, що вона буде почутою, прийнятою і реалізованою індивідом, який водночас не може беззастережно довіряти громадській думці, хоч і змушений до неї прислухатися. "Людина, – за словами французького мислителя Жана-Поля Сартра, – спочатку існує, зустрічається, з'являється у світі і тільки опісля визначається", тобто набуває сутності. Вона "є лише тим, що сама з себе робить".

Створюючи свою сутність, людина орієнтується на світ людської культури, зокрема й на ідею добра. Однак ця ідея адресується їй в неадекватній формі (як моральні вимоги), а тому є для неї логічно і психологічно недостовірною, непереконливою. Це спричинено тим, що моральні вимоги адресують людині у формі суджень, ("Говори правду, бо правда – добро", "Не будь егоїстом, бо егоїзм – зло"), а отже, апелюють до її розуму, логіки. Та оскільки поняття "добро" і "зло" в системі буденної свідомості не визначені, то моральні судження не можна вважати психологічно достовірними, тим більше для людини, яка виходить з того, що буде "тим, що сама із себе зробить". Ще менш вмотивованим і достовірним є оцінний момент моральної вимоги, згідно з якою потрібно не тільки відповідно діяти, а й добровільно робити вибір, переживати позитивні емоції. Неадекватність вираження моральною вимогою ідеї добра настільки значна, що й за умови її логічної досконалості, навіть обґрунтованості, вона може залишатися для людини психологічно недостовірною, а тому – неприйнятною.

Цю суперечність можна подолати завдяки іншим формам осягнення ідеї добра. Особливо переконливо вона виявляється в житті видатних людей нації, людства. Неабиякими можливостями щодо цього наділені художні засоби, здатні апелювати до розуму, серця, уяви, емоцій людини. Чи не найпереконливіше психологічно ідею добра виражає образ Прометея. Однак найголовніша умова її осягнення полягає в тому, що силу добра можна по-справжньому відчутти і пережити, лише творячи добро. Ще Демокрит писав, що якби дітей не змушували працювати, от вони не навчилися би ні грамоти, ні музики, ні того, що найбільше зміцнює добротесності, – сорому. Людина повинна виробляти в собі звичку робити добро, в іншому разі таємниця ідеї добра залишиться для неї незбагненою. Тому необхідною передумовою осягнення таємниці добра вважають практичне залучення людини до процесу добротворення.

Крім того, важливим є питання про те, конструктивну чи деструктивну роль відіграє зло; має воно субстанціональний характер чи ні; про діалектичний характер добра і зла. Існує думка, ніби зло не має субстанціонального характеру, оскільки: "Немає нікого, хто робив би зло заради його самого, але всі творять його заради вигоди або задоволення, або честі, або чогось подібного..." (Ф. Бекон).

Життя людини і суспільства загалом є суперечливою єдністю прогресу і регресу, конкретні прояви яких моральна свідомість сприймає та оцінює як добро чи зло.

Добро – це абсолютна вселюдська цінність, причетність до якої наповнює життя людини сенсом; найвище благо, ціль цілей, головна мета людського життя. Деякі істотні грані категорії добра виявляють шляхом її протиставлення категорії зла, з'ясування їх істотних відмінностей і необхідного взаємозв'язку.

Добро є самоцінним, а не засобом для досягнення інших, локальних цілей. Уявлення про добро, розуміння феномену добра перебувають в органічному взаємозв'язку з ідеалами суспільства і особистості. На відміну від прекрасного, яке теж є абсолютною вселюдською цінністю, що

адресується людині у формі художнього образу, добро являється нашій свідомості в натуральному вияві.

В умовах утвердження принципу плюралізму, толерантності (світоглядної терпимості), "діалогічної налаштованості", "звернення до іншого", наполягати на можливості однозначного визначення категорії добра нераціонально. Та разом з тим ще більш нераціонально, не гуманно, а часто і злочинно погоджуватися на ототожнення добра зі злом. Не можна згодитись і з відверто агностичними концепціями природи і сутності добра, які підривають віру в можливість людини, її розум, здатність жити, діяти, вести себе справді по-людськи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лосев А.Ф История античной эстетики. Софисты. Сократ. Платон. – М.: Искусство, 1969. – 715 с.
2. Антология мировой философии в четырех томах. Философия древности и средневековья // Академия наук СССР, институт философии, издательство социально-экономической литературы. – М.: Мысль, Т. 1. – Ч. 1. – 1969. – 527 с.
3. Антология мировой философии в четырех томах. Европейская философия от эпохи Возрождения по эпоху Просвещения // Академия наук СССР, институт философии, издательство социально-экономической литературы. – М.: Мысль, Т. 2. – 1970. – 776 с.
4. Антология мировой философии в четырех томах, Т.3. Буржуазная философия конца XVIII в. – первых двух третей XIX в. // Академия наук СССР, институт философии, издательство социально-экономической литературы. – М.: Мысль, Т. 3. – 1971. – 760 с.
5. Джордж Эдвард Мур. Природа моральной философии. – М.: Республика, 1999. – 350 с.
6. Зеленкова И.Л. Основы этики. – Минск: Петрасистемс, 1998. – 496 с.

Матеріал надійшов до редакції 15.03. 2008 р.

Тофтул М.Г. Категории добра и зла.

В статье анализируется феномен добра и зла как таковые, интерпретация природы и сущности которых значительно влияет на понимание этической концепции в целом. Проследив противоречивый исторический процесс становления категорий добра и зла, автор предлагает свое определение категории добра. Добро, по мнению автора, является общечеловеческой ценностью, причастность к которой наполняет жизнь человека смыслом; высшее благо, главная цель человеческой жизни.

Toftul M.H. The Categories of Good and Evil.

In the article the phenomena of Good and Evil are analysed, the interpretation of nature and essence of which substantially influences the understanding of ethic conception in general. Having followed the controversial historic process of Good and Evil categories formation the author suggests his own definition of Good. Good, to author's mind, is the general value of mankind, involvement in which fills person's life with sense, is the main purpose of one's life.